

БЮЛЕТЕНЬ ПРОЕКТУ РАДИ ЄВРОПИ

ПІДТРИМКА В'ЯЗНИЧНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Випуск третій (квітень 2013 року)

Проект «Підтримка в'язничної реформи в Україні» фінансується урядом Швеції за допомогою Шведського агентства міжнародного розвитку (Sida) та реалізується Радою Європи

НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ В ДЕРЖАВНІЙ ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ

28-29 березня 2012 року в **Києві** відбулася Міжнародна науково-практична конференція з обговорення досягнень та перспектив розвитку ДПтС України.

Конференцію проведено за підтримки Проекту.

Голова ДПтСУ **Олександр Лісічков**

Участь у конференції взяли представники пенітенціарних відомств Польщі, Російської Федерації, Білорусі та Молдови, представники Міністерства юстиції України і Генеральної прокуратури України, керівники та науковці провідних вітчизняних вузів, офіцери з обласних управлінь ДПтСУ.

Конференцію проведено напередодні 15-ої річниці з дня створення *Державного департаменту України з питань виконання покарань* як центрального органу виконавчої влади з безпосереднім підпорядкуванням Кабінету Міністрів України. За цей період сформовано та впроваджено в практику нові підходи в організації процесу виправлення і ресоціалізації засуджених.

Секретар Наукової ради ДПтСУ **Алла Григоренко**, начальник департаменту КВІ **Олег Янчук**, координатор проекту **Володимир Головатенко**, директор Служби пробації Міністерства юстиції Румунії **Іуліана Карбунару**

Олег Янчук та **Володимир Головатенко** обговорюють перспективи подальшої співпраці в рамках Проекту

Значний внесок до реформування пенітенціарної системи України було зроблено завдяки проекту Ради Європи «Підтримка в'язничної реформи в Україні», і на цьому факті було зроблено особливий наголос керівництвом ДПтСУ та учасниками конференції.

З доповіддю виступає **Володимир Головатенко**

Це, зокрема, мало місце через реалізацію двох компонентів проекту – пробації та в'язничного менеджменту, про що було наголошено у доповіді координатора Проекту **Володимира Головатенка**.

Консультанти Ради Європи **Іуліана Карбунару** та **Джон Тіздейл** виступили з доповідями.

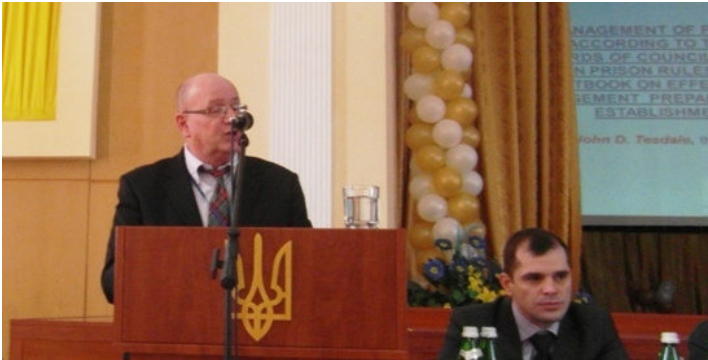
Так, **Іуліана Карбунару** представила доповідь щодо створення та реформування служби пробації в Румунії, відзначивши особливості цієї реформи системи кримінальної юстиції в Румунії та запропонувавши своє бачення того, які аспекти румунського досвіду можуть бути використані в Україні для створення національної моделі пробації в нашій державі.

Консультант Ради Європи, директор Служби пробачії Міністерства юстиції Румунії **Іуліана Карбунару**

Джон Тіздейл у своїй доповіді сфокусував увагу на створенні та застосуванні підручника з ефективного лідерства та в'язничного менеджменту, що має місце в рамках другого компоненту Проекту. Саме це видання в майбутньому матиме важливу роль в процесі підготовки висококваліфікованих в'язничних менеджерів.

Консультант Ради Європи **Джон Тіздейл**

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАВИЛА ПРОБАЦІЇ: ПРИНЦИПИ ТА НАЙВАЖЛИВІШІ ПОЛОЖЕННЯ

Питання створення національної моделі пробачії продовжує бути надзвичайно актуальним в Україні в контексті реформування національної системи кримінальної юстиції.

З січня 2010 року в країнах-членах Ради Європи діє стандарт організації діяльності національних служб пробачії країн-членів РЄ – **Європейські правила пробачії** (*European Probation Rules*) (далі – *Правила*).

Правила становлять значний інтерес для українських вчених та практиків, оскільки вони відобразили останні тенденції у поглядах на сутність покарання, його мету та філософію поводження зі злочинцями. Важливість аналізу Правил обумовлена тим, що вони акумулювали досвід, накопичений у багатьох європейських країнах упродовж декількох століть. Головним є те, що створення національної системи пробачії в Україні відбуватиметься саме на основі Правил.

У Правилах **пробачія** (*probation*) стосується виконання в громаді санкцій та заходів, визначених у законі та покладених на злочинця. Вона охоплює низку видів діяльності та форм втручання, які включають нагляд, наставництво й надання допомоги та мають за мету соціальне включення злочинця, так само як і внесок до забезпечення суспільства.

В Правилах «**орган пробачії**» (*probation agency*) означає структуру, створену для реалізації зазначених вище завдань та обов'язків. Залежно від національної системи, робота органу пробачії може також включати:

- 1) забезпечення інформацією та надання порад судовим та інших органам з метою винесення ними обґрунтованих та справедливих рішень;
- 2) забезпечення наставництвом й допомогою осіб, засуджених до позбавлення волі, з метою підготовки їх до звільнення та вшлугування в суспільстві;
- 3) здійснення нагляду та надання допомоги особам, які підпадають під дострокове звільнення;
- 4) втілення практик ювенальної юстиції;
- 5) пропонування допомоги потерпілим від злочинців.

Поняття «**санкції та заходи у громаді**» (*community sanctions and measures*) визначені як «санкції та заходи, які забезпечують перебування злочинців в умовах громади та включають певні обмеження їх свободи завдяки покладанню на них умов та/або зобов'язань. Це поняття стосується будь-якої санкції, покладеної судовою або іншою уповноваженою владою, та будь-якого заходу, що реалізується перед або замість рішення застосувати санкцію. Це стосується і методів виконання вироку до позбавлення волі за межами в'язничного закладу».

Постпенітенційна адаптація (*aftercare*) означає процес реінтеграції злочинця (виключно на добровільних засадах та після остаточного звільнення з місця ув'язнення) назад до суспільства на конструктивній основі, в умовах планування цієї діяльності та здійснення нагляду за злочинцем.

У Правилах міститься вельми цікаве положення, яке стосується **презумпції невинуватості**. Це стосується поняття «**злочинець**», яке визначається як «будь-яка особа, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину». Звичайно, що автори Правил прекрасно усвідомлювали сутність презумпції невинуватості. Тому в Додатку наголошено: «Не порушуючи презумпцію невинуватості та усвідомлюючи визнання вини лише на підставі судового рішення, поняття «**злочинець**» розуміється як особа, яка притягається до кримінальної відповідальності».

У п. п. 19-20 Правил йдеться про **залучення недержавного сектору до надання пробачійних послуг**. Приватизація національних пенітенційних систем сьогодні є надзвичайно поширеним феноменом. У Правилах зазначено, що, незалежно від того, чи надаються пробачійні послуги приватними чи державними організаціями, вони повинні діяти відповідно до інструкцій та правил, вироблених уповноваженою владою.

П. п. 21-34 Правил присвячені **статусу персоналу** органів пробачії, критеріям відповідності осіб, що бажають працювати у цих структурах, **навчання й перепідготовці персоналу, особливостям роботи з окремими категоріями злочинців та потерпілими**, а також **залученню волонтерів** до роботи органів пробачії.

Частина III Правил присвячена питанням **підзвітності органів пробачії**. Органи пробачії повинні надавати судовим та іншим органам інформацію про свою діяльність. Це, у першу чергу, стосується, аналітичної інформації щодо можливих впливів ув'язнення на особу злочинця та інформації щодо можливостей призначення альтернативних кримінально-правових заходів.

Частина IV Правил сфокусована на такій функції служб пробачії як **підготовка досудових доповідей**. Стандарти Ради Європи щодо досудових доповідей полягають у наступному:

- 1) орган пробачії може готувати та подавати досудові доповіді з метою допомагати судовим органам вирішувати питання щодо доцільності притягнення до відповідальності злочинця та – в разі доцільності притягнення до відповідальності – щодо застосування найбільш адекватних санкцій та заходів;
- 2) органи пробачії повинні регулярно контактувати з судовими органами на предмет подальшого використання доповіді;

3) доповідь повинна будуватися на чітко визначеній інформації, яка повинна постійно коригуватися та підтверджуватися у процесу судового розгляду справи;

4) злочинець повинен мати можливість брати участь у підготовці доповіді;

5) думка злочинця повинна відображатися у доповіді;

6) злочинець та/або його представники повинні мати можливість знайомитися з доповіддю.

У цій же частині Правил (п. 45) міститься посилання на можливість включення до переліку функцій органів пробації функції підготовки та подання «інших доповідей-рекомендацій» (*other advisory reports*).

«Інші доповіді-рекомендації» можуть включати рекомендації щодо: 1) можливості звільнення до суспільства засудженого; 2) інших умов, які можуть супроводжувати звільнення злочинця до суспільства; 3) втручання, яке необхідне для підготовки злочинця до звільнення.

Як і у випадку досудових доповідей, злочинець повинен мати можливість залучатися до процесу її складання, його думка повинна відображатися у доповіді, а текст доповіді має бути надано для ознайомлення злочинцю та/або його представнику.

У цьому ж розділі фокусується увага на **громадських роботах** як одному з видів альтернативних санкцій та заходів. У Правилах зазначено, що громадські роботи – це покарання у громаді, яке передбачає організацію та здійснення нагляду з боку органу пробації за процесом неоплачуваної роботи на користь громади як реального або символічного відновлення шкоди, завданої злочинцем. Громадські роботи не повинні мати стигматизуючого характеру, а органи пробації повинні визначати такі види трудових завдань, які б сприяли розвиткові навичок та соціального включення злочинців. Крім того, Правила наголошують, що громадські роботи *не повинні* спрямовуватися на одержання прибутку від праці злочинців на користь органів пробації, персоналу органів пробації або комерційних суб'єктів (п. 48).

Наступний підрозділ частини IV Правил сфокусовано на особливостях **здійснення нагляду за злочинцями**. Зазначається, що органи пробації можуть здійснювати нагляд до, упродовж або після судового процесу, наприклад: 1) при умовному звільненні до слідства або суду; 2) упродовж періоду застави; 3) при умовному звільненні від кримінальної відповідальності; 4) при умовному невинесенні або умовному невиконанні вироку; 5) у разі умовно-дострокового звільнення.

Важливо наголосити, «нагляд» має *не лише* контрольну спрямованість. Нагляд також спрямований на надання порад, допомоги та посилення мотивації злочинців (п. 55). Його слід поєднувати, там, де це необхідно, з іншими видами втручання, що реалізується органами пробації або іншими акторами (наприклад, з питань навчання, освіти, працевлаштування й надання медичних послуг).

На особливу увагу заслуговують декілька понять. Йдеться про «control» та «supervision». Беручи до уваги, що у вітчизняній юридичній науці ці поняття піддаються занадто широкому тлумаченню, їх визначення у Правилах буде надзвичайно корисним і для науки кримінально-виконавчого права.

У Правилах поняття «control» означає «різні види діяльності, спрямовані на забезпечення дотримання злочинцем умов або зобов'язань, що обумовлені санкцією або заходом. Такі види діяльності зазвичай включають використання або загрозу використання більш суворих санкцій або заходів у випадку їх недотримання. Сутність поняття «контроль» (*control*) є більш вузьким, аніж сутність поняття «нагляд» (*supervision*)).

«Нагляд» (*supervision*) стосується водночас: 1) сприяння в діяльності з боку або від імені компетентних органів, спрямованої на підтримку злочинця в суспільстві; 2) дій, які вчиняються з метою забезпечення виконання злочинцем покладених зобов'язань,

включаючи заходи контролю (там, де це необхідно). Нагляд може бути *обов'язковим* або *добровільним* (тобто, *на вимогу злочинця*).

П. 57 Правил присвячено питанню, яке стає дедалі більше актуальним в Україні. Йдеться про **електронний моніторинг**. Правила принципово наголошують: «Там, де електронний моніторинг становить частину пробаційного нагляду, його необхідно поєднувати з іншими видами втручання, які розроблені для досягнення мети реабілітації злочинця та його соціального включення». У цьому контексті важливо наголосити, що Правила вказують на важливу особливість електронного моніторингу: «Рівень технологічного контролю не повинен бути вищим за той рівень, який дійсно вимагається у кожній справі, беручи до уваги серйозність злочину та ризики, що являє злочинець для суспільства».

Перелік функцій служб пробації у різних країнах варіюється залежно від різних умов. Тому в п. 59 Правил зазначено, що у випадку, якщо органи пробації здійснюють нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі, вони повинні співпрацювати з в'язничними установами, злочинцями, їх родинами та громадою у напрямку підготовки звільнення злочинців та їх реінтеграції до суспільства.

Правила вказують на важливість наявності реального доступу працівників органів пробації до злочинців, які перебувають у *в'язницях*, з метою надання їм допомоги при їх звільненні та планування діяльності щодо здійснення за ними контролю, який би продовжував роботу, розпочату з ними під час перебування їх у ув'язненні.

Наступні пункти Правил сфокусовані на питаннях **допомоги у сфері постпенітенціарної адаптації**. Так, органи пробації можуть надавати допомогу звільненим особам на добровільній основі з метою сприяння ним продовжувати бути законослухняними громадянами.

Частина V Правил сфокусована на процесі організації нагляду за відповідними клієнтами пробації. Цьому питанню присвячено багато статей Правил, проте варто сказати, що провідною категорією у цьому контексті є «**оцінка злочинців**». Йдеться про оцінку ризиків вчинення нових злочинів з метою забезпечення суспільства.

Правила рекомендують проводити оцінку в наступних випадках: **a)** під час визначення найбільш адекватної санкції або заходу або під час вирішення питання про звільнення від кримінальної відповідальності; **b)** на початку здійснення нагляду; **c)** у випадку настання вагомих подій у житті злочинця; **d)** у випадку вирішення питання про зміну сутності або рівня нагляду за злочинцем; **e)** наприкінці періоду здійснення нагляду.

П. п. 76-80 сфокусовано на питаннях проведення зі злочинцями виправної роботи. У Правилах зазначено, що **виправний вплив** (*interventions*) має бути спрямований на реабілітацію та припинення злочинної поведінки, тому він має бути конструктивним та пропорційним покладеним на злочинця санкціям.

До речі, в Додатку до Правил **реабілітація** визначається як «широка концепція, яка означає різноманітні форми впливу, спрямовані на втілення ідей відмови від практики вчинення злочинів та на відновлення злочинця у статусі законослухняного громадянина».

Частина VI присвячена **іншим сферам діяльності органів пробації**.

Так, наприклад, п. п. 93-96 закріплює за органами пробації таку функцію як **робота з потерпілими від злочинів**. Органи пробації повинні співробітничати з акторами, які надають послуги потерпілим, та постійно інформувати потерпілих про винесення рішень щодо злочинця. З іншого боку, органи пробації повинні «донести» до злочинця, яку шкоду він спричинив своїми діями, і щоб злочинець дійсно взяв відповідальність за це.

Питання ресторативної юстиції є надзвичайно популярними сьогодні в Україні. Вони знайшли своє відображення і в Правилах: «Відновне правосуддя також може бути однією з функцій служб

пробації, проте це потребує чіткого закріплення та відповідного навчання офіцерів пробації» (п. 97).

Важливо наголосити, що Правила містять визначення поняття «**ресторативна юстиція**» та «**потерпілий**».

Так, «**ресторативна юстиція**» включає підходи та програми, які базуються на декількох припущеннях: **а)** реакція на вчинення злочину повинна бути пов'язана з відновленням як можна більшої шкоди, завданої потерпілому; **б)** злочинцеві необхідно дати зрозуміти, що його поведінка є неприпустимою і що вона спричинила певні реальні наслідки для потерпілого та громади; **с)** злочинці повинні нести відповідальність за свої дії; **д)** потерпілі повинні мати можливість висловлювати думки щодо їх потреб та брати участь у визначенні найкращих шляхів для відновлення шкоди з боку злочинця; **е)** громада має обов'язок сприяти цьому процесу.

«**Потерпілий**» означає фізичну особу, якій було завдано шкоду (включаючи фізичну або психологічну шкоду, емоційні страждання або економічні втрати) внаслідок дій або бездіяльності, які є кримінально караними.

Цікаво також додати, що у певних випадках досвід органів пробації повинен використовуватися для розробки стратегій попередження злочинності (п. 98). Додаток до Правил містить визначення категорії «**попередження злочинності**», під якою розуміється «будь-як політика та відповідні практики, що реалізуються агенціями системи кримінальної юстиції та іншими агенціями, які спрямовані на попередження (або, що є більш бажаним, зменшення) злочинності».

РЕАЛІЗАЦІЯ ПІЛОТНОГО ПРОЕКТУ (м. ПОЛТАВА)

Вперше в Україні у рамках проекту «Підтримка в'язничної реформи в Україні» на базі міжрайонного підрозділу кримінально-виконавчої інспекції розпочато впровадження елементів пробації, а саме соціального навчання (консультацій) осіб, які перебувають на обліку в КВІ.

В Полтаві ця діяльність реалізується спільно з працівниками благодійної асоціації «**Світло надії**».

Так, 24 січня 2013 року в управлінні ДПтСУ в Полтавській області відбулась зустріч начальника управління генерал-майора внутрішньої служби **Миколи Ісаєва**, завідувача сектору кримінально-виконавчої інспекції області **Олександра Дем'яненка**, керівника пенітенціарного відділу благодійної асоціації «Світло надії» **Романа Дрозда** із консультантом Ради Європи **Мартинном Седоном** та координатором проекту **Володимиром Головатенком**.

Під час зустрічі обговорювались питання впровадження пілотного проекту «Створення модельного центру служби пробації» в Полтавській області.

25 січня 2013 року консультант Ради Європи **Мартин Седон** та координатор проекту **Володимир Головатенко** відвідали заняття з соціального навчання, в яких беруть участь різні групи засуджених, які перебувають на обліку в підрозділах кримінально-виконавчої

інспекції м. Полтава (неповнолітні, безробітні та особи, засуджені за злочини, пов'язані із незаконним обігом наркотиків).

Ці заняття проводяться фахівцями БА «Світло надії» в рамках пілотного впровадження елементів наглядової пробації

Фахівці БА «Світло надії» діляться своїм досвідом роботи з зазначеними групами злочинців з інспекторами КВІ, які у майбутньому вже самостійно зможуть працювати з подібливими за напрямком соціального навчання (консультування).

НАВЧАЛЬНИЙ СЕМІНАР «ЕФЕКТИВНЕ ЛІДЕРСТВО ТА В'ЯЗНИЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ» (м. ІВАНО-ФРАНКІВСЬК)

19-22 березня 2013 року в м. **Івано-Франківськ** було проведено навчальний семінар на тему «Ефективне лідерство та менеджмент» за Проектом Ради Європи «Підтримка в'язничної реформи в Україні».

У семінарі взяли участь:

- *Валерій Козуб*, заступник начальника факультету Інституту кримінально-виконавчої служби;
- *Олег Дука*, старший науковий співробітник наукового центру Інституту кримінально-виконавчої служби;
- *Наталія Захарченко*, викладач-методист Білоцерківського училища професійної підготовки персоналу ДПтС України;
- *Володимир Атаманюк*, начальник Івано-Франківського СІЗО;
- *Олег Казеха*, начальник Коломийської ВК 41;
- *Василь Фрищин*, начальник Долинського ВЦ 118;
- *Ігор Туркалевич*, начальник Галицької ВК 128;
- *Сергій Киреев*, начальник Луцький СІЗО;
- *Олександр Рибак*, начальник Маневецької ВК42;
- *Володимир Заверуха*, начальник Чортківського СІЗО;
- *Дмитро Возняк*, начальник Копичинської ВК 112;
- *Вадим Лембрик*, начальник Бережанської ВК;
- *Іван Слопак*, начальник Личаківської ВК 30;
- *Іван Волчанський*, начальник Миколаївської ВК 50;
- *Тарас Мицик*, начальник Держівської ВК 110.

Проект «Підтримка в'язничної реформи в Україні» фінансується урядом Швеції за допомогою Шведського агентства міжнародного розвитку (Sida) та реалізується Радою Європи

Контакти

Офіс Ради Європи в Україні
Київ 04070, вул. Іллінська, 8, під'їзд 7, пов. 6

Координатор
Проекту

**Володимир
ГОЛОВАТЕНКО**

volodymyr.holovatenko@coe.int
+38 044 303 99 16

Асистент
Проекту

**Ірина
СВАВОЛЯ**

iryna.svavolya@coe.int
+38 044 303 99 16

Експерт
Проекту

**Дмитро
ЯГУНОВ**

d.yagunov@gmail.com
+38 (067) 715-99-74

Редактор – Д. В. Ягунов
Фото – Д. В. Ягунов та учасники семінарів
Коректор – Л. С. Черкасова

www.coe.kiev.ua
www.probatation.at.ua

